

Vəqif YUSİFLİ, filologiya elmləri doktoru

II məqalə

O, qarlı-şaxtalı fevralda doğuldu (1928), so-yuq fevral günlərinin birində də dünyasını də-yişdi (1980). Cəmi 52 il ömür sürdü. Uşaqlığı və ilk gənclik illəri ağır ehtiyac içində keçdi, heç orta məktəbi bitirməmiş ailə qayğısı çək-di, sonra Bakıya gəldi. Böyük şairimiz Səməd Vurğunun qayğısı sayəsində fəhlə-gənclər məktəbini bitirdi, ADU-nun filologiya fakül-təsində təhsil aldı. Daha sonra Yazıçılar İttifa-qı onu Qorki adına Dünya ədəbiyyatı institutu-na göndərdi, amma səhhəti buna imkan ver-mədiyi üçün yenə Bakıya - universitetə qayıt-

**Dostum, sən yaxşı bax, bura Muğandır,
Büzmə dodağını ona, amandır!
Düşünmə burada hər vaxt yaz olur,
Qışda palçıq olur, yayda toz olur.
Dostum, olmasa da Muğan kurort tək
Onu mənim kimi sevəsən gerək!
Onun tikanı da, onun gülü də
Şoran torpağı da, tər sünbülü də,
Ana südü kimi bizə əzizdir.**

Sovet dövründə vətənpərvərlik - vətəni sev-mək ideyası iki mənada anlaşıldı - SSRİ qüdrət-li, qüvvətli bir dövlətdir və onu vəsf etmək lazım-dır, bizim şairlərin bir çoxu bundan yan keçə bil-mirdilər, ya məcburən, ya da könüllü, dəstədən geridə qalmırdılar. Amma indi, SSRİ dağılandan və süqut edəndən sonra o şeirlərin heç biri yaşa-madı. Vətən sevgisi isə şor Muğan torpağından başlamış böyük Azərbaycan sevgisinə qədər elə o illərdə şairlərimizin ilham qaynağına çevrildi. Əliağa Kürçaylının poeziyasında da böyük Azər-baycan əzəmətli bir obraz kimi canlanır və de-yim ki, bu obraz o qədər çoxşaxəlidir ki, heyrəti-ni gizlədə bilmirsən. Naxçıvanda nərbənd ağa-cından tutmuş Savalanın zirvəsində qara qədər, Muğanın qışından tutmuş İraqda-Füzuli məzarına qədər, "Qobustanda şöhrətə dönüb Xudafərinde

qəlbinə, şüuruna təsir edə bilməz". Bu gün Ə.Kürçaylının 60-70-ci illərdə yazdığı şeirlərə diqqət yetirəndə, sanki bu şeirlərin lap indicə, XXI əsrin ikinci onilliyində yazıldığını düşünür, onların təkcə ideya-məzmunca dolğunluğunu de-yil, həm də yüksək sənətkarlıqla qələmə alındığı-nın şahidi olursan. Doğrudur, bu şeirlərdə didak-tika da var, amma bu didaktika insanları düzlü-yə, haqqa-ədalətə, həyatı, gözəlliyi sevməyə ça-ğırır. Baxın, "Qətiyyət" şeirində Kürçaylı sanki bu günü düşünübmuş:

**Yayda gün başları dağlayan zaman
Sərin bir çətirə dönmüsənmi sən?
Bir Vətən övladı ağlayan zaman,
Söylə, tutmusanmı onun əlindən?**

**Udmusan sözünü yoxsa bir anda
Bıçaq işləyəndə qana, iliyə?
Əqidə yolunda, inam yolunda
Qərar vermisənmi Nəsimiliyə?**

Əliağa Kürçaylı şeirdə tam deyə bilmədikləri-ni poemalarında əks etdirirdi və görkəmli tənqid-çi Əkbər Ağayevin təbirincə desək: "Epik lövhə-lər yaratmaq, portret cıza bilmək, xarakterlər ver-mək cəhətindən Kürçaylının qələmi itidir. Onun

"Gecələr ay olmaq istəyən" şairi müasir poe-ziyamızda qeydsiz-şərtsiz ən gözəl sevgi şeirlə-rinin müəllifi kimi də tanıyıram.

**Qaldırdım dəstəyi,
Yığdım nömrəni.
Gözüm baxmasa da, o gözlərinə,
İkicə söz dedim:
-Sevirəm səni!
Dəstəyi yenə də qoydum yerinə.
Telefon zəng çaldı,
Çağırdın məni.
Qəribə vurğuyla döyündü ürək.
İkicə söz dedin:
- Sevirəm səni.
Yüz il də çatmayım vüsalına mən,
Yüz il də əlinə dəyməsin əlim.
Bu iki kəlməni sənin dilindən
Eşidim,
Sonrasa...
Qoy gəlsin ölüm!**

Sevgi hisslərini bundan da gözəl necə ifadə etmək olar?

İlk baxışda Əliağa Kürçaylıya indi çoxlarına şamil olunan "nəğməkar şair" ifadəsini aid etmədim. Onun şeirlərinə uzaqbaşı on-on iki

ŞAİR ÖMRÜ - ƏLİAĞA KÜRÇAYLI

di. Onun həyatında xoşbəxt günlərin təməli qoyuldu.

Əliağa Həsənağa oğlu Vəliyev elə ilk şeirlər-rindən özünə Kürçaylı təxəllüsü götürdü. Mühari-bədən sonra ədəbiyyata gələnlərin ilk sırasında Əliağa Kürçaylı tədrisən, istedadının və bu iste-dadı zəhmətlə, mütlə ilə, daim poetik axtarışla-
ra can atmağının sayəsində gənc şairlər arasın-da seçilə bildi.

Əliağa Kürçaylı XX əsr Azərbaycan poeziya-sının - əllinci-yetmişinci illər dövrünün ən irəlici simalarından biri idi. Bunu müasir Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqatçıları anlayışla dərk edirlər. Yəni sözün qısaası: Əliağa Kürçaylısız bu illərin poeziyasını təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Amma gəlin etiraf edək ki, bəzən biz unutqanlıq bəlasına tutulub belə gözəl bir şairin də ədəbi ir-sini və şəxsiyyətini layiqincə qiymətləndirmirik. Xalq şairi Nəbi Xəzrinin (ruhu şad olsun) vaxtilə yazdığı bir məqaləsini xatırlayıram: "Biz həyat-dan erkən getmiş Ə.Kürçaylının layiqli qiymətini vermişikmi? 60 illiyi oldu, necə qeyd edildi? 70 il-liyi gəlir. O necə keçəcək? Qayğı bəlkə də diri-lərdən çox dünyasını dəyişənlərə lazımdır. Əf-sus! Görəsən, biz niyə bu qədər unutqanlıq? Unutduq ki, başqalarını unudanların özləri də sa-bah unudula bilər".

Bu giley notlarını unudub Əliağa Kürçaylının sənət dünyasına baş vurmaq istəyirəm. Və ilk növbədə, gözlərim qarşısında son dərəcə bən-zərsiz bir şair olan Əliağa Kürçaylının obrazı can-lanır.

**Sən mənə ömrüm boyu
Bir bulanıq Kür suyu,
Bir söyüd yarpağı ver.**

**Canımdan əziz olan,
Üstündə çiçək solan
Şor Muğan torpağı ver.**

**Mən onda hara düşsəm,
Hansı diyara düşsəm
Deyərəm vətəndəyəm.**

**Sən ey Milim, Muğanım,
Doğma Azərbaycanım
Deyərəm ki, səndəyəm!**

Əliağa Kürçaylı bu şeirdən sevməyə başla-dım. Poeziyamızda hər şair Vətən-Azərbaycan sevgisini özünməməxsus şəkildə incələyir. Ə.Kürçaylının Vətən sevgisi doğulduğu Salyanın Kürqaraçaşlı kəndindən, Muğan torpağından, Kür çayından başlayıb böyük Azərbaycana qo-vuşurdu. Muğan torpağının yetirməsi olan çox şair tanıyıram, amma onların heç biri Muğanı, Kürü Əliağa Kürçaylı qədər poeziyanın daimi məkanına çevirə bilməyib. Baxın:

yetim qalan" daşlara qədər, Nizami, Nəsimi, Va-qif, Natəvan, Sabir, Səməd Vurğun, Mehdi Hüseyn ucalığına qədər, Azərbaycan təbiətinin göz-əlliliklərinə qədər hüduzsuz idi bu Vətən sevgisi.

Əliağa Kürçaylı insanşünas şair idi. Azər-baycan insanı onun şair və poemalarının baş qəhrə-manıydı. Onun uşaqlığı müharibə illərinə düşdü və o illərin xatirələri şeirlərində dönə-dönə əks olunurdu.

**Aclar dayanardı məğrur, tox kimi,
Dərdilər dərdsiztək gülümseyirdi.
Gəlinlər sinədə bir dağ yox kimi
Könülsüz-könülsüz əlvan geyirdi.**

**Atalar gizlində silib gözünü
Aşkarda zarafat edirdi bəzən.
Məni sarsıdırdı insan dözümlü,
Ərsə çəkilmişdi xudbin, xudpəsənd.**

**Nə bir ayaq çəkən, nə rüşvət alan,
Hamı tikəsini bölürdü yarı.
Nə rəyasət eşqi, nə riya, yalan
Əsir etməyirdi o insanları.**

Onun şeirlərində insan ləyaqəti tərənnüm edi-lir. Müharibə illərinin ağır günlərində də ləyaqəti-ni itirməyən insanlar vardı və bir də sonralar bu ləyaqət anlayışından uzaq olanlar. "Sən neçin olursan yedək gəmisini?! Özün keç hünərlə neçə dənizdən" - dənizdə yedək gəmisə böyük para-xodlara bənd edilir, paraxod batsa, gəmi də məhv olacaq. Belə sürünənlər insanlar arasında azmıdır? Ə.Kürçaylının "Ömür" şeiri təkcə o illər-də deyil, bizim çağımızda da sürünən, məsləki, qayəsi məlum olmayan insanlara çağırırdı:

**Bircə yol verilir ömür insana,
Tapılmış pul kimi baxma sən ona.
Ya çatdır kişitək bu ömrü sona,
Ya daldə yer ara, ayaqda yaşa!**

**Dalğalı dənizə bənzəyir həyat,
Köpürür bir saat, yatır bir saat.
Ya üz qəvvəs kimi, dərinde qol at,
Ya dayazda dolan, qıraqda yaşa!**

**Ömrünü bir cürə keçirir hərə,
Yüzü də yaşayır bəzi boş yerə.
Sən ya qartal kimi ucal göylərə,
Ya sürün ilantək, torpaqda yaşa!**

Əliağa Kürçaylı bir məqaləsində yazırdı ki: "Poeziya o zaman öz yüksək borcunu ödəmiş olur ki, qarşısına qoyduğu məqsədi, təlqin etmək istədiyini fikri eyni zamanda bədii boyalarla, yük-sək şeiriyyətlə, bir sözlə, sənətkarlıqla ifadə et-miş olsun. Əks təqdirdə, əsər soyuq mühakimə-dən, cansız nəqşlərdən uzağa getməz, oxucunun

poemalarında ictimai mənalı məsələlər ön plana çəkilir, həm də ötkəm publisist bir pafosla işlə-nir". Əlbəttə, bu yazıda Kürçaylının 25 poeması-nın hər biri haqqında söz açmaq qeyri-mümkün-dür, amma iki məqamı nəzərə çarpdırmaq istəyi-rəm. Birincisi; Kürçaylının poemaları vaxtında, nəşri olduğu illərdə ədəbi ictimaiyyətin diqqəti-ni cəlb etmişdi. Böyük şairimiz Səməd Vurğun Kürçaylının hələ əllinci illərdə yazdığı "Mutan ax-şamları" poemasını bəyənmiş, ona müsbət rəy yazmışdı. Süleyman Rüstəm isə 1952-ci ildə Kürçaylının "Kənd işıqları" poeması haqqında belə demişdi: "Yaxşı poemadır. İnkişaf edirsən. Bax, belə yazmaq lazımdır". Sonralar N.Xəzri, Qabil, Ə.Ağayev ,M.Əlioğlu, X.Rza Kürçaylının poemaları haqqında təqdirədici fikirlər söylədilər. İkincisi; Kürçaylının poemalarının tematik mən-zərəsi genişdir, XX əsrin bir çox həqiqətləri bu poemalarda öz əksini tapıb: Müharibə dövrü, ta-rixli həqiqətlər, məhəbbətin tərənnümü, zəhmət adamlarının həyatı, Vətən həsrəti və mənəvi-əx-laqi problemlər ("Nargindən əsən külək", "Daş hasar", "Dümlər Cənuba uçur", "Mənim məhəb-bətim", "Muğan axşamları", "Qəzəb", "İnsan həs-rəti", "Ana", "Cakondanın təbəssümü", "Cavab-sız məktublar", "Ana" və s.)

Əliağa Kürçaylının poetik aləminə baş vurar-kən onun ömrünün son illərində qələmə aldığı "Daşlar" silsiləsini heç cür yaddan çıxarmaq ol-maz. Bu silsilə yetkinlikdən kamilliyə çatan bir şairin poeziyamızın fəlsəfi ahənginə qoşulduğu-nu əks etdirirdi. Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyev, görkəmli tənqidçi Yaşar Qarayev, akademik Bə-kir Nəbiyev bu silsiləni müasir poeziyamızda ədəbi hadisə kimi qiymətləndirmişdilər. Yaşar Qarayev yazırdı ki: "Şair daşın məna rənglərini incələyir, təbiətə və insana məhz bu rənglərin güzgüsündən baxır. Daşın da sınağında, hər şey-dən əvvəl insanın, həm bir bəşər, həm də konk-ret bir fərd mənasında "mən" in əxlaq mahiyyəti üzə çıxır. Hər bir daş bir əməlin simvoluna çevri-lir. Nəhayət, daşların daxili ahəngi, məna düzü-mü bu şeirlərdəki duyğular və düşüncələr axarına vahid məcrə verən fəlsəfi süjet, bədii fabula rolu-nu oynayır".

Əliağa Kürçaylı bənərsiz lirika ustası idi. Qəlbin ən kövrək duyğuların, insanın gözəlliyə, həyata sevgisini, məhəbbətin aliliyini əks etdirən şeirləri indi də dillər əzbəridir, desəm, yanlışla-ram.

**Gecələr ay olmaq istəyirəm mən...
Səven ürəklərin məhəbbətindən
Səmə ucalıqda pay almaq üçün,
Ən yüksək qübbəyə ucalmaq üçün.
Ordan nur səpərim mən incə-incə
Bu ana torpağa dan sökülünce.**

mahnı bəstələnib. Amma illər keçdikcə o mahnı-lar həmişə efridə, ekranda, konsert salonlarında səslənir. "Sevgilim, tut əlimdən, Gedək üzü külə-yə" - "Seyr elə bu lövhəni, Doğrudan gözəldimi? Dayanmışıq səninlə Qoşa, üzü günəşə, Belə ola həmişə!" - "Aləm bilir bu həsrəti, Sinəmdəki mə-həbbəti, Heç xəbərin yoxdu sənin" - "Harda ol-sam gələrdəm, Təki sən səslə məni. Darda olsam gələrdəm, Təki sən səslə məni". Nəğməkar şair - bu onun halal tərifiidir və deyim ki, onun heç mah-nıya bəstəlməyən elə şeirləri var ki, musiqisi, ritmi, melodik xüsusiyyətlərinə görə öz bəstəçilə-rini gözləyir. Ona görə də Əliağa Kürçaylıni tə-rəddüdsüz NƏĞMƏKAR ŞAİR adlandırmaq olar.

Əliağa Kürçaylı Azərbaycan tərcümə sənəti-nin tarixində də unudulmaz izlər buraxan bir şair-dir. Görün dünyanın hansı şairlərinin şeirlərini, poemalarını dilimizə ustalıqla tərcümə edib? Aligyeri Dantenini ("İlahi komedi"ni), Nekrasovu, Puşkini, Lermontovu, Yesenini, Mayakovskini, Nazim Hikməti, Mişel Süleymanı, O.Süleymeno-vu, K.Simonovu, N.Tixonovu, K.Kaladzeni, M.Şeyxzadəni və s. Ancaq onun Sergey Yese-nindən etdiyi tərcümələrin alternativini yoxdur. Kürçaylı yazırdı ki: "Yesenin poeziyada etiraf nöqtəsidir. Düşüncədə sərbəstlik, düzlük nöqtə-sidir. Məni Yeseninin poeziyasına bağlayan-bax, bunlardır". Bu yerdə Kürçaylının Yesenindən bir tərcüməsini misal getirirəm:

**Mənim solğun qovağım, şaxtadan donmuş qovaq,
Durmusan bu tufanda başını sallayaraq.
Ya sərxoş gözətçitək çıxan zaman yollara
Ayağını dondurub yixilib batdın qara?
Bir şam ağacı, bir də söyüd gördüm o yanda,
Yay haqda nəğmə dedim onlara bu tufanda.
Mənə elə gəldi ki, özüm də bir qovağam,
Ancaq heç solmamışam, yamyaşıl bir budağam.
Atıb abrı, həyanı mən yaxına gələrək
Qucdum ağcaqayını özgənün arvaditək.**

Təbii ki, mən 90 yaşlı Əliağa Kürçaylıni bu yaşda təsəvvür eləmirəm. 40-50 yaşlarında gör-düyüm o qırmızı yanaqlı, üz-gözündən sağlamlıq, həyat eşqi qaynayan, gözlərindən təbəssüm ək-sik olmayan bir şairi xatırlayıram. Bu şair ömrü-nün - yaradıcılığının xoşbəxt çağlarını yaşayırdı, amma qəfil, amansız bir xəstəliyə tutuldu. Və dünyasını dəyişdi. Ölümündən sonra çox sevdiyi qızı - Ülker - atasını dünyalarca sevən qızı intihar etdi. Hər kisinin ruhu şad olsun!

Onun "Bütövlük" şeirlər, poemalar kitabı isə ölümündən sonra Respublika Dövlət mükafatına layiq görüldü.

Bütöv bir ömür - əlli iki yaş. Məncə, Əliağa Kürçaylı üçün bu yaşda dünyasını dəyişmək nə qədər üzücü olsa da, ədəbiyyatımız üçün bir bəl-kə iki insan ömrü qədər xeyir verdi...